

Vanhaa suomea Iin pitäjässä

Lohenpyynti ja Lapin kauppa houkutteli Iijoen suulle jo varhaisina aikoina vakinaista väestöä, ja Gabriel Tuderus¹ 1670-luvulla kertoo sieläkin muinoin asuneen pirkkalaisia, niinkuin Kemissä ja Torniossa. Iin pirkkalaisten »lapinmaana» olivat nykyinen Kuusamo ja Posio, missä he harjoittivat kauppaa ja veronkannantaa. Jonkinlaisena maininkina tästä lapinkäynnistä on Iin kirkonarkistossa maininta, joka kertoo talonpoika Staffan Lu(u)kelan v. 1649 olleen syytteessä siitä, että hän oli opastanut kahta Hämeen miestä lappalaisten luo tietäjiin.²

Ii mainitaan paikkakuntana ensimmäisen kerran v. 1374 ja pitäjänä 1445. Sillä oli oma kirkkoherra ainakin jo 1477. Tunnettuun Fellmanin sukuun kuuluvia pappeja vaikutti Iissä 1500-luvun loppupuolelta alkaen, ja seurakuntalaisissa ilmeni kiitettävää opinhalua. Veijolan talosta oli lähtöisin v. 1620 syntynyt Henrik Wejonius, joka opiskeli Turun yliopistossa vuodesta 1640 alkaen ja toimi sittemmin Hailuodon kirkkoherrana.³ Hän otti jälkeensä sukunimen Björnholm nähtävästi Karhunsaaressa, jossa Veijolan jakamaton talo sijaitsi. — Pappien harjoittaman valistustoiminnan johdosta kansanmiehetkin oppivat lukemaan ja jotkut kirjoittamaan.

Oleskellessaan kesällä 1950 Iissä Hamina-nimisessä kirkonkylän osassa tämän kirjoittaja sai nähtäväkseen Hissan talossa vanhan, v. 1758 painetun suomalaisen Raamatun, joka on siirtynyt polvesta toiseen sukuperintönä ja jonka omistaa teollisuuskoulun oppilas Matti Hissa. Sen etukannen sisäsivulle on kirjoitettu sulkakynällä, hyvällä käsialalla seuraavaa:

Minä Samuel Samuelin Poica olen tämän kirian omistaja ja olen ostanut 2 päivänä heinä cuus(a) 1760 ja olen (an)danut 24. Talderia ja 8 äyriä - - minä olen syndynyt vuonna 1719 sinä 1. päivä decem - - -

Maria Simunan tytär on syndynyt vuonna 1718 sinä 7. - - - vihitty vuonna 1739. sinä 26 Päivänä. december.

Lapset.

1. Johannes on syndynyt vuonna. 1740 sinä. 31. Päivänä decem - - -

2. Esaias on syndynyt vuonna. 1742. sinä - - Päivänä februarus.

3. Amos⁴ on syndynyt. vuonna 1744. sinä - - Päivänä. Pois nuckui Herrasa vuonna 1749. sinä - - februarus

¹ Om the Österbothniske Lappar, s. 9; samoin J. FELLMAN Anteckningar under min vistelse i Lappmarken III, s. 172.

² Dosentti E. A. Virtasen muistiinpanon mukaan.

³ Pohjalaisen osakunnan nimikirja I, s. 237, IV, s. 91.

⁴ Nimi epäselvä.

4. Andreas on syntynyt vuonna 1743. sinä 24 päivänä november.
5. Sijmon on syntynyt vuonna 1747. sinä 28 päivänä october. Pois nuckui Herrasa vuonna 1750 sin - 10. ja 11. päivän välillä yöllä Janu - - -
6. Samuel on syntynyt vuonna 1749. sinä 13 päivänä martius.
7. Isacus on syntynyt vuonna 1750. sinä 1 Päivänä Julius.
8. Susanna on syntynyt vuonna 1752. sinä 4 päivänä - - - pois nuckui Herrasa vuonna 1752. sinä 17. päivänä Julius.
9. Hedwiki on syntynyt vuonna 1753. sinä. 14. päivänä september.
10. N - - - ia¹ on syntynyt. wuona 1756. sinä. 7. ja 8. päivän välillä yöllä maius.
11. Moses² on syntynyt vuonna 1758. sinä. 12. päivänä martius.

Samuel Samuelinpojan kirjoituksesta voi tehdä muutamia huomautuksia, niin niukkasanaanainen kuin se onkin. Nimet ovat kaikki raamatullisia, lukuunottamatta Hedvigiä. Samuel tuntee sanan heinäkuu, mutta käyttää kuitenkin latinaisia kuukaudennimiä, josta päätellen hän on saanut oppia enemmän kuin tavalliset kansanmiehet. Talderi sanan johdosta mainittakoon, että Ganander tuntee muodot *Talari* l. Taallari l. Taalderi ja häntä seuraten myös Lönnrot, joka kirjoittaa Taalleri l. taalteri (dial.). (Muistelen kuulleen jossakin Lapin suomenmurteessa muodon taalteri.) Samuel Samuelinpojan käyttämät inessiivimuodot cuus(a) ja Herrasa ovat samat kuin Iin ja Pohjois-Pohjanmaan rannikkomurteissa vieläkin — siellä tunnetaan hokemat »Täsä, tuosa, kupisa ja paasa» ja »Isä Räsä, istu täsä, pöyvän pääsä, parta jääsä, nokka rääsä.» Mutta silti ei ole sanottu, että Samuelin inessiivi palautuu suorastaan kansankieleen, vaan kyseessä lienee vanha kirjallinen traditio, jonka kannattajia olivat lounaissuomalaisetkin kynäniekat.

T. I. ITKONEN

¹ Nehemia?

² Nimi epäselvä.